

Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi Sayı: 10/2 2021 s. 756-777, TÜRKİYE

Araştırma Makalesi

SÖZ VARLIĞINI ZENGİNLEŞTİRME AÇISINDAN TÜRKÇE DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMI

Aslı MADEN*

Geliş Tarihi: Nisan, 2020

Kabul Tarihi: Mart, 2021

Öz

Araştırmada, uygulamada olan Türkçe Dersi Öğretim Programı'nın söz varlığını zenginleştirme açısından değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaca ulaşabilmek için Türkçe Dersi Öğretim Programı'nın özel amaç, yaklaşım, öğrenme öğretme sürecine dair açıklamaları ve kazanımları incelenmiştir. Araştırma nitel yaklaşıma uygun olarak yürütülmüştür. Çalışmanın veri kaynağını, 2019 yılında güncellenen *Türkçe Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)* oluşturmaktadır. Veriler doküman incelemesi tekniği ile toplanmıştır. Verilerin analizinde, betimsel ve içerik analizi bir arada kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, Türkçe Dersi Öğretim Programı'nın söz varlığını zenginleştirmeye dair özel bir amaca sahip olduğu, programın temel yaklaşımının söz varlığı öğretiminde öğrenci merkezli ve aktif katılımlı bir süreci gerektirdiği tespit edilmiştir. Tüm öğrenme alanlarında söz varlığını zenginleştirmeye yönelik kazanımların yer aldığı, ancak ilişkili kazanımların daha çok okuma ve yazma öğrenme alanlarında yoğunlaştığı görülmüştür. Bunun yanında ilkokuldan ortaokul sonuna kadar devamlılık gösteren kazanımların bulunması da ulaşılan önemli sonuçlardandır.

Anahtar Sözcükler: Türkçe dersi, öğretim, program, söz varlığını zenginleştirme.

THE TURKISH COURSE CURRICULUM IN TERMS OF VOCABULARY ENRICHMENT

Abstract

In the research, it is aimed to evaluate the Turkish Course Curriculum in terms of the enrichment of vocabulary. In order to achieve this goal, the explanations and objectives of the Turkish Course Curriculum regarding the general objectives, approach, learning teaching process were examined. The research was carried out in accordance with the qualitative approach. The data source of the research is the Turkish Course Curriculum updated in 2019. Data related to Turkish Course Curriculum was collected by document analysis technique. The data obtained were subjected to descriptive and content analysis. As a result of the research, it was determined that there is a general- objectives statement about enrichment the vocabulary in Turkish Course Curriculum. The approach applied in the curriculum requires a student-centered and active participation-based process in vocabulary teaching. There are objectives in all language arts / skills to enrichment of

* Doç. Dr.; Giresun Üniversitesi, Türk Dili Bölümü, asli.maden@giresun.edu.tr

vocabulary. However, it was observed that the related objectives were mostly concentrated in the skills of reading and writing learning. In addition, it is also important to that find objectives continue from primary school to the end of middle school.

Keywords: Turkish course, teaching, curriculum, enrichment of vocabulary.

Giriş

Sözcükler, varlık ve kavramlara karşılık gelen ve insanın yaşantıları sonucunda edindiği dil birimleridir. Sözcükler insanın duygu, düşünce ile hayallerinin ses ve sembollerle tespit ve ifade edilmesini sağlar. Dili iletişim bağlamında etkin kullanmak, doğru ve güçlü bir düşünme gücüne erişmek ve kültürel değerleri yaşama sokabilmek için yeterli miktarda sözcüğü tanımak, diğer bir ifadeyle zengin bir söz varlığına sahip olmak gerekir.

Söz varlığı bireyin sahip olduğu ve kullanabildiği sözcüklerin bütünü için kullanılan bir kavramdır. Sözcük dağarcığı, söz dağarcığı, kelime hazinesi gibi kavramlarla ilişkili ancak daha geniş kapsamlıdır. Sözcük dağarcığı için Vardar, Dilbilim Terimleri Sözlüğü'nde (2002, s.182) "Kişinin kullandığı sözcüklerin tamamı ya da bir bütüncede yer alan sözcüklerin tamamı" tanımına yer verirken Korkmaz (1992, s.100) ise Gramer Terimleri Sözlüğü'nde "bir topluluğun ya da kişinin söz dağarcığındaki kelimelerin tamamı" şeklinde karşılık vermektedir. Bunlarla birlikte Türkçe Sözlük'te söz varlığı (TDK, 2005, s.1807) "bir dildeki sözlerin bütünü, söz hazinesi, sözcük hazinesi, kelime hazinesi, kelime kadrosu ve vokabüler" olarak karşılık bulmaktadır. Dolayısıyla söz varlığı ve sözcük dağarcığı, hazinesi, kelime kadrosu gibi kavramlar arasında yakın bir ilişki ve birbirinin yerine kullanılma söz konusudur. Konuyla ilgili kaynaklar (Baş, 2006; Beyreli ve diğerleri, 2005; Onan, 2013) söz varlığının diğer kavramlara göre daha üst bir niteliğe ve geniş kapsama sahip olduğunu kabul etmektedir. Bir dilin sözcükleri, terimleri, atasözleri, deyimleri, yabancı dillerden gelme ögeleri, kalıp sözleri bir bütün olarak söz varlığını oluştururken kişisel kullanımda işe koşulan ve bilinen sözcüklerin bütünü ise kelime ya da sözcük dağarcığına karşılık gelmektedir. Buna rağmen Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda (Millî Eğitim Bakanlığı [MEB], 2019) "söz varlığı" kavramı temel alındığı için araştırmada da bu terim tercih edilmiştir.

Sözcük öğretimi ve söz varlığının zenginleştirilmesi çok önemli ve ciddiye alınması gereken bir konudur. Bu nedenle dil eğitimi sürecinde yeni ve çeşitli sözcüklerin derinlik, genişlik ve ağırlık boyutları ile öğrenilmesi hedeflenir. Nitekim ana dili öğretiminde harf → hece → kelime → cümleye geçişe dayalı ilk okuma ve yazma sürecinde de bilinen ve anlamlandırılabilir kelimelerden yararlanılması (MEB, 2019, s.10), günlük yaşamda karşılaşılan veya karşılaşılabilecek kelimelerle bu sürecin geliştirilmesi, sözcük öğrenme ve bilmenin dil becerileri için temel bir unsur olduğunu kanıtlamaktadır.

Anlama ve anlatma becerilerinin doğru ve etkili biçimde kullanılabilmesinde belirleyici role sahip olan söz varlığının temelleri okul öncesi dönemde ailede atılmaktadır. Ailenin günlük ihtiyaçlar için sözlü iletişime dayalı olarak yeni sözcüklerle çocuğu karşılaştırması, çevresini anlamlandırmada yol gösterici olmaktadır. Bu dönemde oluşan yeni nesne ve kavramları sözcüklerle eşleştirme isteği, okul döneminde dil becerilerine dair etkinliklerle birleşerek alışkanlığa dönüşmektedir. Zira dinleme, konuşma, okuma ve yazma becerilerinin geliştirilmesi ve bu becerilerin alışkanlığa dönüştürülebilmesi, yeterli söz varlığının kazandırılması ile mümkün olabilmektedir. Okunan veya dinlenen tam ve eksiksiz anlayabilme, yine kendini

doğru bir planlama ile konuşarak ya da yazarak anlatabilme sahip olunan söz varlığı lsnde gerekleēebilir (Başkan, 2019; Karatay, 2007; zbay ve Melanlıoğlu, 2008; Sever, 2000). Ayrıca söz varlığı sadece kendini etkili biçimde ifade etmeyi sağlamakla kalmaz karşılaştırma, değerlendirme, ilişki kurma, analitik düşünme gibi diğer bireysel ve sosyal becerilerin de üstün biçimde sergilenmesini beraberinde getirir. Okul döneminde okuma merkezli olarak gelişen söz varlığı, diğer becerilerle de karşılıklı ilişki içindedir. Diğer bir deyişle, söz varlığı geliştikçe diğer dil becerileri de daha etkili kullanılabilir. Dil becerileri geliştikçe de söz varlığı zenginleşir ve kalıcı hâl alır. Bu bağlamda, söz varlığını zenginleştirme Türkçe dersinin amaçları arasındadır.

Türkçe ğretiminin ve söz varlığını zenginleştirmenin istendik düzeyde gerekleēebilmesi şüphesiz bilimsel temellere dayanan planlama ile mümkün olabilir. Öğretimin planlanması için öncelikle hedeflerin, bu hedefe ulaşmak için işlenecek içeriğin, bu içeriği kavrayabilmek için başvurulacak yöntem ve araçların ayrıca ulaşılacak sonucun kontrol edilebilmesi için lme değerlendirme araç ve yöntemlerinin belirlenmesi ve bir program ile ortaya konulması önemlidir. Demirel (2006, s.6) ğretim programını “okulda ya da okul dışında bireye kazandırılması planlanan bir dersin öğretimiyle ilgili tüm etkinlikleri kapsayan yaşantılar düzeneği” olarak tanımlamaktadır. Türkçe Dersi ğretim Programı (TDP) da bahsedilen ögelere dair genel çerçeveyi içermekte ve günün koşullarına göre geliştirilmektedir. Türkçe ğretim programı söz varlığını zenginleştirmeye dair ğretim etkinlikleri için öğretmenlere rehber olmakta ve planlama sunmaktadır. Bu nedenle söz varlığı öğretiminin verimli ve başarılı biçimde gerekleēebilmesinde önemli bir role sahiptir.

Türkçe Dersi ğretim Programı’nı söz varlığını zenginleştirme açısından inceleyen alanyazında çeşitli araştırmalara rastlanmaktadır. Kurudayoğlu ve Soysal’ın 2015 yılına kadar uygulanmış olan ilkokul (2016a) ve ortaokul (2016b) Türkçe ğretim programlarını incelediği çalışmaları konuyla ilgili tarih gelişimi ortaya koymaktadır. Ayrıca Kurudayoğlu ve Soysal’ın araştırmalarında 2015 yılına kadar uygulanmış ilkokul ve ortaokul Türkçe ğretim programları söz varlığını geliştirme açısından ayrı ayrı incelenmiştir. Bu araştırmalarda, Türkçe ğretimi programlarının “söz varlığı bakımından bir öncekine göre üstün nitelikler taşıdığı ancak bütün programların bu bakımdan olması gerektiği yerde olmadığı” (2016a, s.559), bununla birlikte hem ilkokul hem ortaokul öğrencilerine yönelik bir hedef kelime listesinin olmamasının ise önemli bir eksiklik olarak grldği gibi sonuçlara ulaşılmıştır. Bahsedilen araştırmalarda 2015 yılına kadar uygulanan Türkçe ğretim programlarında söz varlığını geliştirme açısından istenilen düzeye ulaşılamamış olması bu aından programların güncellenmesini, güncellenen programların ise bu aından incelenmesini önemli kılmaktadır.

Karadağ (2013, s.63-75) ise konuyla ilgili kitap çalışmasında, 2009 yılında uygulamada olan ilkokul ve 2006 ortaokul TDP’lerini sözcük ğretimi açısından genel olarak değerlendirmiştir. Bu çalışmada hem ilkokul programı hem de ortaokul programının genel amaçları, öğrenme alanlarına dair açıklamaları ve kazanımları söz varlığını geliştirme açısından analiz edilmiştir. Karadağ bahsi geçen ögelere ve kazanımları analiz etmiş, öğrenme alanları için yapılan açıklamaların daha çok okuma alanında yoğunlaştığını diğer alanlarda sadece bu konuya değinildiğini de tespit ederek değerlendirmesini gerçekleştirmiştir. Lle Mert (2013) de 2006 ortaokul TDP ve ders kitaplarını sözcük ğretimi açısından incelemiştir. Lle Mert’in araştırmada, ders kitaplarındaki söz varlığını zenginleştirme etkinliklerinin programdaki kazanımlar açısından yeterli olmadığı belirlenmiş ve sözcük öğretimine yönelik etkinlik

sayısının artırılması önerilmiştir. Baş'ın (2012) çalışmasında yer verdiği TDÖP'ye yönelik sözlü ve yazılı kültür temelli eleştiriler konuyla ilgili olarak öne çıkmaktadır. Baş'ın araştırmasında, 2006 ortaokul TDÖP temel yaklaşım, genel amaçlar ve öğrenme alanları açısından eleştirel bir yaklaşımla incelenmiştir. Bahsedilen çalışmada, TDÖP'de söz varlığını geliştirmede sözlü kültür ürünlerinden yararlanma konusunda bir eksikliğin olduğuna dikkat çekilmiş, ayrıca öğrenme alanları arasındaki eş güdümün ders işleme sürecine dair teyit odağı olmaktan öteye geçemediği şeklinde bir değerlendirme yapılmıştır.

Karadağ'ın (2012) 2006 ortaokul TDÖP anlama kazanımları ile ilgili araştırmasında da söz varlığını geliştirmeye yönelik kazanımların amaçladığı beceriler, kazanımların alanlara dağılımı üzerinde durulmuş ve kazanımların geliştirilmesi için önerilere yer verilmiştir. Bunlarla birlikte söz varlığına dair tespitler de içeren Arı'nın (2017) 2017 TDÖP ortaokul okuma kazanımlarına dair çalışmasında, söz varlığı kazanımlarının sayısı ve sınıflara dağılımı analiz edilmiştir. Arı'nın çalışmasında, söz varlığı kazanımları arasında (anlatım biçimi gibi) ilişkisiz ya da sınırlı ilişki kurulabilen bazı kazanımların yer alması hata olarak nitelenmiştir. Deniz ve diğerlerinin (2019) 2018 TDÖP okuma kazanımları ile ilgili araştırmalarında ise, ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki etkinliklerin kazanımlara dağılımı incelenmiş ve söz varlığına dair kazanımların bazılarının bütün sınıf düzeylerinde bulunmadığı tespit edilmiştir. Konuyla ilgili araştırmalar incelendiğinde, uygulamada olan Türkçe Dersi Öğretim Programı'nı söz varlığını zenginleştirme açısından inceleyen ve özelliklerini değerlendiren bir araştırmaya ihtiyaç olduğu görülmektedir. Diğer taraftan öğretim programlarını söz varlığını zenginleştirme açısından inceleyen araştırmaların ilkökul ve ortaokul kısımlarını ayrı ayrı değerlendirdiği ve daha çok ortaokul kademesi ile ilgili incelemeler yapıldığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla ilkökolden başlayıp ortaokul sonuna kadar bütünlük içinde bir tespit yapılması da dikkat çekmektedir. Zira dil becerileri eş güdüm ve bütünlük içerisinde geliştirilmelidir. Dil beceri alanları arasında eş güdümün sağlanması ise, beceri alanlarına yönelik ardışıklık, karşılıklılık ve süreklilik ilişkisi içinde hazırlanan kazanımların sınıflara dengeli biçimde dağılımı ile mümkün olabilmektedir (Arı ve Keskin, 2016; Karadağ, 2012). Bu bağlamda, ilkökolden ortaokul sonuna kadar ki söz varlığını zenginleştirme sürecini planlayan ve uygulamada olan Türkçe Dersi Öğretim Programı'nı söz varlığını zenginleştirme açısından inceleyen bir araştırmanın var olan durumu ortaya koymada fayda sağlayacağı öngörülmektedir.

Araştırmanın Amacı

Araştırmada, uygulamada olan Türkçe Dersi Öğretim Programı'nın söz varlığını zenginleştirme açısından değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda, 2019 yılında yayınlanan Türkçe Dersi Öğretim Programı'nın (TDÖP) söz varlığını zenginleştirmeye yönelik özelliklerini belirlemek için özel amaç, yaklaşım, öğrenme öğretme sürecine dair açıklamalar, beceri alanlarına yönelik kazanımlar ve kazanımların sınıflara dağılımı incelenmiştir.

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Araştırma, nitel yaklaşıma uygun olarak yürütülmüştür. Araştırma, var olan bir durumu doğal ortamında ve bütünlük içerisinde aktarmayı amaçladığından nitel yaklaşımın doğasına uygundur. Nitel araştırmalarda veriler tek tek kodlanır, kategorilere ayrılır ve bu şekilde araştırılacak konu ya da konular gerçekçi ve bütüncül biçimde anlamlandırılmaya çalışılır (Ekiz, 2009; Merriam, 1998). Diğer bir ifade ile nitel araştırmalar, "teori oluşturmayı temel alan bir

anlayışla sosyal olguları bağlı buldukları çevre içerisinde araştırmayı ve anlamayı ön plana alan bir yaklaşımdır” (Yıldırım, 1999, s.10). Araştırmada, nitel araştırmalarda sıklıkla başvurulan doküman incelemesi tekniği kullanılmıştır. Bu doğrultuda, Türkçe Dersi Öğretim Programı’nın özel amaçları, öğrenme öğretme sürecine dair açıklamaları, beceri alanlarına dair kazanımları ve kazanımların sınıflara dağılımı söz varlığını zenginleştirme açısından incelenmiş, elde edilen veriler bu başlıklar altında gruplandırılmış ve değerlendirilmiştir.

Veri Kaynağı

Araştırmanın veri kaynağını, 2018 yılında uygulamaya konulan ancak 2019 yılında İlk Okuma Yazma bölümünde (Bitişik Eğik Yazı ile ilgili) değişiklik yapılarak güncellenen *Türkçe Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)* oluşturmaktadır. Söz konusu Program, 2017 yılında hazırlanan TDÖP’nin geliştirilmiş hâli olduğundan, önemli ölçüde benzerlikler taşımaktadır. Bu açıdan veri kaynağı 2015 yılından sonraki durum hakkında fikir verebilmektedir. Program dokümanına Millî Eğitim Bakanlığının elektronik yayınları (<http://mufredat.meb.gov.tr/Programlar.aspx>) arasından ulaşılmıştır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmada, Türkçe Dersi Öğretim Programı’na ilişkin veriler doküman incelemesi tekniği ile toplanmıştır. Doküman incelemesi “araştırılan olgu ve olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini ifade eder. Nitel araştırmada doküman incelemesi tek başına bir veri toplama yöntemi olabileceği gibi diğer veri toplama yöntemleri ile birlikte de kullanılır” (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 217). Araştırmanın veri kaynağı olan öğretim programının özel amaçları, yaklaşım ve öğrenme öğretme sürecine ilişkin açıklamaları ve beceri alanlarına yönelik kazanımları söz varlığını zenginleştirme açısından ayrı ayrı incelenmiş ve söz varlığı ile ilgili unsurlar belirlenmiştir. Söz varlığı ile ilgili unsurlar belirlenirken amaç, açıklama, kazanımlarda veya kazanım açıklamalarında *kelime, sözcük, ifade, sözlük, söz sanatı, deyim, atasözü* kavramlarının geçmesi ölçüt olarak alınmıştır. Dil bilgisi kazanımları ayrı incelenmiştir. Dil becerilerine yönelik kazanımlar arasında doğrudan söz varlığını zenginleştirmeye yönelik olanları belirleyebilmek için belirlenen kavramların yanında alanyazındaki önceki öğretim programlarındaki kazanımları tasnif eden araştırmalar (Arı, 2017; Karadağ, 2013; Kurudayıoğlu ve Soysal, 2016a, 2016b) da temele alınmıştır. Nitekim Türkçe Dersi Öğretim Programı’ndaki kazanımlar doğrudan veya dolaylı olarak aktif ya da pasif sözcük hazinesine katkıda bulunmaktadır. Ancak araştırma amacına bağlı olarak söz varlığına katkıda bulunacak, yeni sözcüklerin öğrenilmesine ve bu sözcüklerin anlatım sürecinde kullanılmasına hizmet edecek kazanımların belirlenmesine çalışılmıştır. Bahsedilen ölçütlere göre söz varlığını zenginleştirmeye doğrudan hizmet edecek unsurlar özel amaç, açıklama ve kazanım temaları altında tasnif edilmiştir.

Türkçe Dersi Öğretim Programı’ndaki söz varlığını zenginleştirme unsurları yukarıda açıklanan esaslar doğrultusunda genel olarak taranmıştır. Verilerin analizinde ise betimsel ve içerik analizi bir arada kullanılmıştır. Elde edilen söz varlığına yönelik verilerin analizinde, araştırmacı ile bir Türkçe Eğitimi alan uzmanı kodlama yapmıştır. Özellikle kazanımların tasnifinde ve ölçüt alınan kavramların geçmediği durumlarda uzman ile araştırmacı ayrı ayrı veri kodlaması yapmıştır. Veriler analiz edilirken kodlayıcılar arasında uyumun olmasına dikkat edilmiştir. Böylece veri analizinin güvenilirliği desteklenmiştir (Balcı, 2005; Bilgin, 2006; Marvasti, 2004; Yıldırım ve Şimşek, 2013). Özel amaç ve açıklamalarla ilgili veriler içerik

analizine uygun olarak alıntılar yapılarak sunulmuştur. Kazanımlara ilişkin veriler ise, öğrenme / beceri alanlarına ve sınıf düzeyine göre tablolar hâlinde frekans değeri gösterilerek verilmiştir.

Bulgular

Türkçe Dersi Öğretim Programı'nın söz varlığını zenginleştirmeye dair özel amaçları, öğrenme öğretme sürecine ilişkin açıklamaları ve beceri alanlarına yönelik kazanımları ile sınıflara dağılımı belirlenmiş ve aşağıda başlıklar hâlinde gösterilmiştir:

Özel Amaçlar

2019 Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda 2017 TDÖP'ye kadar yer alan genel amaç ifadesi yerine özel amaç tercih edilmiştir. Türkçe Dersi Öğretim Programı'nın özel amaçları arasında söz varlığı zenginleştirme ile ilgili açık bir amaç ifadesinin yer aldığı tespit edilmiştir. Program'da özel amaçlar arasında "...okuduğu, dinlediği / izlediğinden hareketle, söz varlığını zenginleştirerek dil zevki ve bilincine ulaşmalarının; duygu, düşünce ve hayal dünyalarını geliştirmelerinin sağlanması" (s.18) şeklinde anlama becerileri ve bilişsel ve duyuşsal gelişimle ilişkili biçimde söz varlığını zenginleştirmeye dair özel amaç ifadesi yer almaktadır. Bu bulgu, Program'ın söz varlığını zenginleştirme sürecine, okuma ve dinleme becerileri ile bir bütün olarak baktığını, ayrıca duygu, düşünce ve hayal dünyasının gelişimi için de bir araç olarak kabul ettiğini göstermektedir.

Öğrenme Öğretme Sürecine İlişkin Açıklamalar

Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda temel alınan yaklaşım dil becerilerinin geliştirilmesine dair tüm öğrenme öğretme sürecini etkileyeceği için söz varlığı öğretimi etkinliklerinin de nasıl yapılacağını belirlemektedir. Bu doğrultuda yaklaşıma dair şu ifadeler dikkat çekmektedir: "Dil öğrenimi doğrusal bir faaliyet olmadığından dört temel dil becerisinin kazandırılmasında tek bir öğrenme öğretme yaklaşımı benimsenmemeli, farklı öğretim yöntem ve teknikleri bir arada ve dengeli şekilde kullanılmalıdır. Öğrenme öğretme süreci planlanırken öğrencilerin bireysel farklılıkları (hazırbulunuşluk düzeyleri, öğrenme stilleri ve ihtiyaçları, sosyokültürel farklılıkları vb.) göz önünde bulundurulmalıdır. Kullanılan öğretim yaklaşımları ve öğrenme etkinlikleri öğrencilerin önceki öğrenmelerini geliştirmeli, yanlış öğrenmeleri düzeltmeli, ilgilerini çekmeli, sınıf içinde ve dışında anlamlı uygulamalar yapmaları için teşvik etmelidir. Öğrencilerin öğrenme öğretme sürecine aktif katılımı sağlanmalı ve öğrenciler kendi öğrenmelerinin sorumluluğunu almaları konusunda teşvik edilmelidir." (s.8). Bu açıklamalar dil becerilerini, birbiriyle ilişkili biçimde öğrenci özelliklerinden yola çıkarak aktif ve iş birliği içinde farklı öğrenme yöntem ve teknolojilerinden yararlanarak geliştirmenin esas olduğu şeklinde açıklanabilir. Program'da temel alınan yaklaşıma göre söz varlığının zenginleştirilmesinde ise, öğrencinin sınıfa getirdiği söz varlığından hareket edilmesi, sözcük öğrenme gereksinim ve ihtiyaçlarının, söz varlığına ilişkin kültürel farklılıkların önemsinmesi, bunun için ise aktif katılımlı ve uygulamaya dayanan sözcük öğretimi etkinliklerinin düzenlenmesinin gerekeceği söylenebilir.

Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda ilk okuma yazma öğretimine dair açıklamalar ayrı bir bölümde ayrıntılı olarak verilmiştir. İlk okuma ve yazma süreci harf, hece, kelime, cümle ve metin gibi kavramları tanımaya ve kullanmaya dair temel ilke ve örnekleri içerdiğinden söz varlığının gelişiminde önemli bir yere sahiptir. Zira sözcüklerin yazılı dildeki biçim ve anlam özelliklerine ilişkin temel kurallar bu aşamada kavranmaktadır. İlk okuma ve yazmaya ilişkin

yapılan açıklamalar da bu hususu doğrulamaktadır. Program’da ilk okuma yazma kısmında; *İlk Okuma Yazmaya Başlama ve İlerleme* safhası içinde yer alan “c) Harflerden heceler, hecelerden kelimeler, kelimelerden cümleler oluşturma” (s.10) ve bu ilkenin uygulanmasına ilişkin “Oluşturulacak üç ve dört harfli heceler öğrencinin anlamlandırabileceği kelimelerden seçilmelidir. Anlamını bilemeyeceği türden kelimelere yer verilmemelidir. ...Kelimeler oluşturulurken görsellerle desteklenebilecek, öğrencinin ön bilgileriyle anlamlandırabileceği kelimelere öncelik verilmelidir. ... Yeni oluşturulan kelimeler gösterildikten sonra cümle içinde kullanılmalıdır. Kelimelerin arasında uygun boşluklar bırakmaları sağlanmalıdır. ...Cümleler oluşturulurken okunuşu ve yazılışı öğretilmemiş kelimelerin yerine görseller kullanılmamalıdır.” (s.12) şeklindeki açıklamalar hecelerden nasıl kelimelerin oluştuğunu fark ettirmek için görsellerden ve tanınan ya da bilinen bağlamlardan, örneklerden yararlanmaya önem verildiğini, ayrıca sözcüklerin anlatımda kullanılması ile sürecin tamamlanabileceğini göstermektedir. Bu işlem basamaklarının ileriki sınıflarda yeni ve anlamı bilinmeyen sözcüklerle karşılaşıldığında da öğrenciye yol gösterici olacağı söylenebilir.

Bağımsız Okuma ve Yazma safhası için yer verilen “Öğrencilerin dil gelişimine (doğru telaffuz, akıcılık, sesleri ayırt etme vb.) katkıda bulunan tekerlemelerin ilk okuma yazma öğretiminde kullanılması önerilmektedir. Okumayı geliştirmeye yönelik tekerleme, sayışma, ninni, bilmece ve maniler sıklıkla kullanılmalıdır.” (s.14) açıklamaları ise sözcükleri doğru telaffuz etme ve akıcı okuma becerisi kazandırmada kültürel bağlamlara dair eğlenceli türlerden yararlanılmasını hedeflemektedir. Zira bu türler daha sonraki kademelerde de sözcük öğretimi yöntemi olarak başvurulan metinlerdir. Programda metin türlerine ilişkin planlamada (s.17) da bilmece, tekerleme, sayışmaca, mâni, ninni kullanımı önerilmektedir.

Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda beceri alanlarına dair ayrı bir bölümde tanım ve açıklamalara yer verilmemiştir. Ancak amaçlar kısmında, dil becerileri ile ilgili olarak şu açıklamalar dikkat çekmektedir: “Türkçe Dersi Öğretim Programı, öğrencilerin hayat boyu kullanabilecekleri dinleme / izleme, konuşma, okuma ve yazma ile ilgili dil becerilerini ve zihinsel becerileri kazanmaları, bu becerileri kullanarak kendilerini bireysel ve sosyal yönden geliştirmeleri, etkili iletişim kurmaları, Türkçe sevgisiyle, istek duyarak okuma ve yazma alışkanlığı edinmelerini sağlayacak şekilde bilgi, beceri ve değerleri içeren bir bütünlük içinde yapılandırılmıştır. Türkçe Dersi Öğretim Programı; dil becerilerinin ve yeterliliklerinin geliştirilmesini, diğer tüm alanlarda öğrenme, kişisel ve sosyal gelişme ile mesleki becerileri edinmenin ön şartı olarak kabul etmektedir.” (s.8) Bu bulgu Program’da beceri alanlarının dinleme / izleme, konuşma, okuma ve yazma şeklinde tanımlandığını göstermektedir. Ayrıca bu becerilerin ve bu becerilere bağlı yetkinliklerin bir bütünlük içerisinde geliştirilmesinin hayat boyu gerekli olacağı vurgulanmaktadır. Yine dil becerilerine bağlı bilgi, beceri ve değerlerin kişisel ve sosyal alandaki ilerleme için ön koşul olacağı işaret edilmekte ve okuma ile yazmanın bir alışkanlığa dönüşmesi hedeflenmektedir. Dil becerilerine dair bu açıklamalar söz varlığını geliştirmeye dair becerilerin de hayat boyu öğrenme kapsamında birer alışkanlık hâlinde kazandırılmasının beklendiği şeklinde açıklanabilir.

Türkçe ders kitaplarında işlenecek temalara ilişkin Program’daki tema ve konu önerileri içindeki Okuma Kültürü temasında yer alan Sözlük Kültürü konu başlığı (s.15) ise, söz varlığını zenginleştirme özel amacının konu / içerik olarak da öğretimde yer alacağına kanıttır. Okuma Kültürü temasındaki “kitaplar, kütüphaneler, okuma alışkanlığı, okuma serüveni, okuma sevgisi, okur kimliği, süreli yayınlar, dijital okuryazarlık, yaratıcı okuma, z-kütüphane” (s.15)

gibi diğer konu önerileri ise okuma alışkanlığına dolaylı olarak da söz varlığına katkıda bulunabilir. Ancak sözlük kullanma söz varlığını zenginleştirmede hem bir temel kaynak hem de bir öğretim yöntemi olduğundan Sözlük Kültürü konu önerisi önemli bulgulardandır.

Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda metin kullanımına dair kurallar belirlenmiş ve yararlanılabilecek türler ile sınıflara dağılımını içeren bir tablo sunulmuştur. Buna göre Türkçe dersinde üç ana biçim altında metinler kullanılabilir: Bilgilendirici, hikâye edici, şiir (s.17). Bu ana metin biçimleri içerisinde ise çeşitli metin türleri bulunmaktadır. Bilgilendirici metinler içerisinde önerilen Özlü Sözler (vecize, atasözü, deyim, aforizma, duvar yazıları, motto, döviz vb.); hikâye edici metinler içerisinde önerilen Destan, Efsane, Masal, Karikatür ve Mizahi Fıkra; şiir tarzı metinler içinde önerilen Mâni, Ninni, Şarkı, Türkü, Sayışmaca, Bilmece, Tekerleme türleri söz varlığını zenginleştirme açısından dikkat çekmektedir. Çünkü bu türler sözcük öğretiminde eğlenceli bir ortam sunacağından bir öğretim yöntemi olarak yer yer kullanılabilen, ayrıca söz varlığının gelişimine bağlı olarak öğrencinin karşılaşması beklenen atasözü, deyim, vecizeleri içermektedir. Bahsedilen metin türlerine ders kitaplarında ne şekilde yer verileceğine dair de Program'da ölçütler sıralanmıştır (s.18). Ders kitaplarına alınacak metinlerle ilgili niteliklerin genel olarak metin yazarları, Türk ve Dünya edebiyatından seçilme oranı, sınıf düzeylerinde kullanımı, kısaltılması, dil ve anlatım özellikleri için açıklamalar içerdiği görülmektedir. Metinlerin niteliklerine dair Program'daki açıklamalarda yer alan yazara bağlı ve dönemsel farklılıkların korunması hususu, yeni ve farklı sözcüklerin kazandırılması ile söz varlığı öğelerinin farklı kullanımlarının örneklendirilmesi öğrencilerin anlam dünyasının zenginleşmesinde faydalı olabilir. Metinlerin nitelikleri arasında metinlerin düzeye görelilik, derinlik, genişlik ve ağırlık açılarından sahip olması gereken söz varlığı özelliklerine dair bir ölçüte yer verilmemiştir. Bunların dışında programın uygulanmasında rehber olabilecek bir sözlüğün ve söz varlığına dair uygulamalara dayanak olacak bir hedef kelime listesinin bulunmaması da bir eksiklik olarak görülmektedir.

Söz Varlığını Zenginleştirmeye Yönelik Kazanımlar

Türkçe Dersi Öğretim Programı'ndaki kazanımlar beceri / öğrenme alanları için 1. sınıftan 8. sınıfa kadar ayrı ayrı yapılandırılmıştır. Beceri alanları için hazırlanan kazanımlar öğrencinin dil becerisindeki gelişim düzeyine uygun biçimde tedrici olarak sınıflara dağıtılmış, ayrıca belirli kazanımlar birden fazla sınıfta devam etmiştir. Üst sınıflarda devam eden kazanımlarda, yer yer kazanım ifadelerinde ve açıklamalarda değişikliklere gidilmiştir. Söz varlığını zenginleştirmeye dönük kazanımlar belirlenirken de bu duruma dikkat edilmiş ve söz varlığı ilişkisi tespit edilirken kazanım açıklamaları esas alınmıştır.

Söz varlığını zenginleştirmeye yönelik dinleme / izleme kazanımları

Dinleme / izleme beceri alanına yönelik kazanımlar söz varlığını zenginleştirme açısından incelenmiş, ilişkili kazanımlar tespit edilmiş ve sınıflara dağılımı Tablo 1'de gösterilmiştir:

Tablo 1: TDÖP'deki söz varlığına yönelik dinleme / izleme kazanımları

Dinleme / izleme Kazanımları	1. Sınıf	2. Sınıf	3. Sınıf	4. Sınıf	5. Sınıf	6. Sınıf	7. Sınıf	8. Sınıf
1. Dinlediklerinde / izlediklerinde geçen, bilmediği kelimelerin anlamını tahmin eder. <i>Öğrencilerin kelime anlamlarına yönelik tahminleri ile sözlük anlamlarını karşılaştırmaları sağlanır.</i>			+	+	+	+	+	+
2. Dinleme stratejilerini uygular.	+	+	+	+	+	+	+	+

Tablo 1'de, TDÖP dinleme / izleme alanındaki 2 kazanımın söz varlığını zenginleştirmeye yönelik olduğu görülmektedir. Dinleme / izleme kazanımlarından sadece birinin söz varlığı ile ilgili olarak kelime ve sözlük kavramlarını içerdiği tespit edilmiştir. Bu kazanımın da 2006 Türkçe Dersi Öğretim Programı'ndaki bağlamdan hareketle kelimenin anlamını çıkarma kazanımıyla aynı içerikte olduğu değerlendirilmiştir. Ancak yöntem ve tekniklere ilişkin kazanımın dinlediğini anlama sürecinde kelime kullanımına dair çeşitli yöntem ve teknikleri kullanmaya imkân sunacağı öngörülerek kapsama alınmıştır.

Dinleme / izleme becerisinin bütünlük içerisinde geliştirilmesi ve alışkanlığa dönüştürülebilmesi için birbirini destekleyen kazanımlara uygun bir eğitim sürecinin işletilmesi gerekir. Bu nedenle dinleme becerisine yönelik kazanımlar arasında ardışıklık, karşılıklık ve süreklilik gibi açılardan ilişki olması ve buna uygun olarak kazanımların sınıflara dağılması önemlidir. Bu bağlamda söz varlığını zenginleştirmeye yönelik dinleme kazanımlarının devamlılık durumu incelendiğinde, bilinmeyen ve dinlenen / izlenen metinlerde karşılaşılan yeni kelimelerin anlamını tahmin etmeye yönelik olan kazanımın 3. sınıftan başlayıp ortaokul sonuna kadar devam ettiği anlaşılmaktadır. Dinleme stratejilerini kullanmaya yönelik kazanımın ise tüm sınıflarda yöntem ve teknik önerileri içeren açıklamalarıyla devamlılık gösterdiği belirlenmiştir. Bulgulardan yola çıkarak TDÖP'nin dinleme / izleme sürecinde anlamı bağlamdan tahmin etme ardından sözlükten karşılaştırma ve farklı stratejiler kullanılarak dinlenilenden azami ölçüde yararlanmayı önemseydiği söylenebilir.

Söz varlığını zenginleştirmeye yönelik konuşma kazanımları

Konuşma beceri alanına yönelik kazanımlar söz varlığını zenginleştirme açısından incelenmiş, ilişkili kazanımlar tespit edilmiş ve sınıflara dağılımı Tablo 2'de gösterilmiştir:

Tablo 2: TDÖP'deki söz varlığına yönelik konuşma kazanımları

Konuşma Kazanımları	1. Sınıf	2. Sınıf	3. Sınıf	4. Sınıf	5. Sınıf	6. Sınıf	7. Sınıf	8. Sınıf
1. Kelimeleri anlamlarına uygun kullanır. <i>Konuşmalarında yeni öğrendiği kelimeleri kullanması teşvik edilir.</i>	+	+	+	+	+	+	+	+
2. Konuşma stratejilerini uygular. a) Göz teması kurmanın; işitilebilir ses tonuyla, konu dışına çıkmadan, kelimeleri doğru telaffuz ederek konuşmanın önemi vurgulanır. b) Konuşmalar sırasında nezaket kurallarına (yerinde hitap ifadeleri kullanma, başkalarının sözünü kesmeme, söz alarak konuşmaya katılma, karşısındakini saygıyla dinleme) uygun davranılması gerektiği hatırlatılır. <i>Serbest, güdümlü, yaratıcı, hafızada tutma tekniği ve kelime kavram havuzundan seçerek konuşma gibi yöntem ve tekniklerin kullanılması sağlanır.</i>	+	+	+	+	+	+	+	+

3. Konuşmalarında yabancı dillerden alınmış, dilimize henüz yerleşmemiş kelimelerin Türkçelerini kullanır.	+	+	+	+	+	+
4. Sınıf içindeki tartışma ve konuşmalara katılır. b) Başkalarını dinleme, uygun hitap ifadeleri kullanma... gerekliliği hatırlatılır.	+	+				
5. Konuşmalarında uygun geçiş ve bağlantı ifadelerini kullanır. Ama, fakat, ancak, lakin, bununla birlikte ve buna rağmen, oysaki, başka bir deyişle, özellikle, ilk olarak ve son olarak ifadelerini kullanmaları sağlanır.				+	+	+

Tablo 2’de, TDÖP konuşma alanındaki 5 kazanımın söz varlığını zenginleştirmeye yönelik olduğu görülmektedir. Bu kazanımlarla birlikte konuşma sürecinde söz varlığı unsurlarının kullanımında etkili olabilecek hazırlıklı ve hazırlıksız konuşmaya dair kazanımlar kapsama alınamamıştır. Çünkü bu kazanımların açıklamasında, söz varlığı unsurlarının kullanımına dair bir kavram bulunmamaktadır. 2006 Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda hazırlıklı konuşma türü için belirlenen kazanımlarla beraber atasözü, deyim ve söz sanatlarına yer verilmiştir. Ancak 2019 TDÖP’de bu yönde bir açıklamaya rastlanamamaktadır.

Kendini sözlü olarak anlatabilmenin günlük yaşamdaki önemi, konuşma becerisine dair ilke ve yeterliliklerin alışkanlığa dönüştürülmesini zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle konuşma eğitimine yönelik kazanımların 1. sınıftan ortaokul sonuna kadar birbiri ile ilişki içerisinde ve birbirini destekleyecek biçimde yapılandırılması gerekmektedir. Bu bağlamda, söz varlığını zenginleştirmeye yönelik konuşma kazanımlarının 1. sınıftan 8. sınıfa kadar devamlılık durumu incelendiğinde, yeni öğrenilen kelimeleri anlamlarına uygun kullanma ve konuşma stratejilerini, kazanım açıklamalarına göre nezaket ve hitap ifadeleri ile kelime öğretimine yönelik yöntemler açısından, kullanma şeklinde iki kazanımın 1. sınıftan 8. sınıfa kadar devamlılık gösterdiği belirlenmiştir. Ayrıca 3. sınıftan 8. sınıfa kadar devam eden yabancı dillerden alınmış kelimelerin Türkçelerini kullanmaya yönelik kazanım da dikkat çekmektedir. Bunların yanında ortaokul düzeyinde geçiş ve bağlantı ifadelerinin kullanılmasına, 4 ve 5. sınıfta ise tartışma ve konuşmalara katılıp, kazanım açıklaması doğrultusunda, hitap ve tartışma ifadelerini kullanmaya dönük iki farklı kazanım da bulunmaktadır. Bulgulardan yola çıkarak TDÖP’nin konuşma eğitimi sürecinde yeni öğrenilen kelimeleri, belirli ifade kalıplarını ve konuşma öğretimi yöntemlerini, yabancı kelimelerin Türkçelerini, geçiş ve bağlantı ifadelerini sözlü iletişimde kullandırma şeklinde söz varlığını zenginleştirmeyi hedeflediği söylenebilir.

Söz varlığını zenginleştirmeye yönelik okuma kazanımları

Okuma beceri alanına yönelik kazanımlar söz varlığını zenginleştirme açısından incelenmiş, ilişkili kazanımlar tespit edilmiş ve sınıflara dağılımı Tablo 3’te gösterilmiştir:

Tablo 3: TDÖP’deki söz varlığına yönelik okuma kazanımları

Okuma Kazanımları	1. Sınıf	2. Sınıf	3. Sınıf	4. Sınıf	5. Sınıf	6. Sınıf	7. Sınıf	8. Sınıf
1. Okuma materyalindeki temel bölümleri tanıır. Okuma materyallerindeki içindikiler, sözlük ve kaynakça bölümleri tanıtılarak kısaca işlevlerine değinilir.	+	+	+					
2. Bilgi kaynaklarını etkili bir şekilde kullanır. Bilgiye erişmek için basılı ve dijital içeriklerdeki içindikiler ve sözlük bölümünden nasıl yararlanılacağına ilişkin bilgi verilir.				+	+	+	+	+

3. Hece ve kelimeleri okur.	+								
4. Vurgu, tonlama ve telaffuza dikkat ederek okur.		+	+	+					
5. Noktalama işaretlerine dikkat ederek sesli ve sessiz okur.							+	+	+
6. Okuma stratejilerini kullanır.	+	+	+	+	+	+	+	+	+
7. Görsellerden hareketle (bilmediği) kelimeleri ve anlamlarını tahmin eder. a) Resimli sözlük, sözlük, kelime haritası, kelime kartları ... kavram haritası, deyimler ve atasözleri sözlüğü ve benzer araçlardan yararlanır. b) Öğrencilerin yeni öğrendikleri kelime ve kelime gruplarından sözlük oluşturmaları sağlanır.	+	+	+						
8. Bağlamdan yararlanarak bilmediği kelime ve kelime gruplarının anlamını tahmin eder. a) Öğrencilerin tahmin ettikleri kelime ve kelime gruplarını öğrenmek için görseller, sözlük, atasözleri ve deyimler sözlüğü vb. araçları kullanmaları sağlanır. b) Öğrencilerin yeni öğrendikleri kelime ve kelime gruplarından sözlük oluşturmaları sağlanır.							+	+	+
9. Kelimelerin zıt anlamlılarını tahmin eder.	+	+							
10. Kelimelerin zıt anlamlılarını bulur.				+	+	+			
11. Kelimelerin eş anlamlılarını tahmin eder.		+							
12. Kelimelerin eş anlamlılarını bulur.				+	+	+			
13. Eş sesli kelimelerin anlamlarını ayırt eder.				+	+	+			
14. Okuduğu metindeki gerçek, mecaz ve terim anlamlı sözcükleri belirler.							+	+	
15. Deyim ve atasözlerinin metnin anlamına katkısını kavrar(belirler).							+	+	+
16. Deyim, atasözü ve özdeyişlerin metne katkısını belirler.									+
17. Metindeki söz sanatlarını tespit eder. Benzetme (teşbih), kişileştirme (teşhis), konuşturma (intak) ve karşıtlık (tezat), abartma (mübalağa) söz sanatlarının belirlenmesi sağlanır.							+	+	+
18. Şekil, sembol ve işaretlerin anlamlarını kavrar. Geri dönüşüm işaretleri ve özel gereksinimli bireylere yönelik semboller üzerinde durulur. Bilişim teknolojileri (bilgisayar, tablet) ve iletişim araçlarında kullanılan şekil ve semboller üzerinde durulur. Haritalar, medya işaretleri ve sembolleri üzerinde durulur.	+	+	+	+					
19. Metni oluşturan unsurlar arasındaki geçiş ve bağlantı ifadelerinin anlama olan katkısını değerlendirir. Ama, fakat, ancak, lakin, bununla birlikte ve buna rağmen ifadeleri üzerinde durulur. Oysaki, başka bir deyişle, özellikle, ilk olarak ve son olarak ifadeleri üzerinde durulur.							+	+	+
20. Okudukları ile ilgili çıkarımlarda bulunur. Neden-sonuç, amaç sonuç, koşul, karşılaştırma, benzetme, örneklendirme, duygu belirten ifadeler, abartma, nesnel ve öznel çıkarımlar üzerinde durulur.							+	+	+
21. Kökleri ve ekleri ayırt eder.							+		
22. Yapım eklerinin işlevlerini açıklar. Yapım ekleri ezberletilmez, işlevleri sezdirilir. Kelime türetmenin mantığı kavratılır.							+		
23. Çekim eklerinin işlevlerini ayırt eder. İsim çekim ekleri (çoğul eki, hâl ekleri, iyelik ekleri ve soru eki) üzerinde durulur.							+	+	

24. Basit, türemiş ve birleşik kelimeleri ayırt eder.	+	+
25. İsim ve sıfatların metnin anlamına olan katkısını açıklar.	+	
26. İsim ve sıfat tamlamalarının metnin anlamına olan katkısını açıklar.	+	
27. Edat, bağlaç ve ünlemlerin metnin anlamına olan katkısını açıklar.	+	
28. Zamirlerin metnin anlamına olan katkısını açıklar.	+	
29. Zarfların metnin anlamına olan katkısını açıklar.		+
30. Fiillerin anlam özelliklerini fark eder. <i>İş (kılış), oluş ve durum fiillerinin anlam özellikleri üzerinde durulur.</i>		+
31. Fiilimsilerin cümledeki işlevlerini kavrar. <i>Fiilimsilerin türleri fark ettirilir. Ekler ezberletilmez.</i>		+
32. Anlatım bozukluklarını tespit eder. <i>Anlam yönünden anlatım bozuklukları üzerinde durulur.</i>		+
33. Metindeki renkli, altı çizili, koyu ifadelerin önemli noktaları vurguladığını kavrar.	+	

Tablo 3'te, TDÖP okuma alanındaki 33 kazanımın söz varlığını zenginleştirmeye yönelik olduğu görülmektedir. Okuma kazanımları arasındaki sözcükleri okuma ve telaffuz etme ile sembol ve işaretleri kavramaya yönelik kazanımlar anahtar kavramları içermemektedir. Ayrıca okuma stratejileri ile ilgili kazanım da benzer özelliktedir. Ancak 2005 ilköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı'ndaki görsel sunu alanındaki kelimeleri görsellerle eşleştirme kazanımı ile 2006 ortaokul TDÖP'deki okuduğu kelimeleri doğru telaffuz etme ve (kavram haritası, kartlar gibi) okuma yöntem ve tekniklerini kullanma kazanımlarına dayanarak bu kazanımların söz varlığını desteklediğine karar verilmiş ve kapsama alınmıştır. Okunan metindeki renkli, altı çizili, koyu ifadelerin işlevlerini kavrama kazanımına ise, anahtar sözcüklerin belirlenmesine yönelik olan işaretleyerek okuma tekniğine yönelik olduğu için tabloda yer verilmiştir. Okunanlardan hareketle yeni ve anlamı bilinmeyen sözcüklerin öğrenilmesine, bu sözcüklerin cümle ve metin bağlamında uygun biçimde kullanılabilmesine yönelik dil bilgisi kurallarına, ayrıca sözcüklerin yapı bilgisine dair kazanımlar da bu kapsamda söz varlığı ile ilişkili olarak değerlendirilmiştir.

Okuma temel bilgi edinme yollarından olduğu için hayat boyu etkili biçimde kullanılmalıdır. Bu nedenle okuma becerisinin yerleşik bir alışkanlığa dönüştürülmesi büyük önem taşır. Bunun sağlanabilmesi için diğer becerilerde olduğu gibi okuma eğitimi için belirlenmiş kazanımlar arasında kapsam ve ardışıklık açısından ilişki kurulmalı, buna dayalı olarak kazanımlar sınıflara dağıtılmalıdır. Bu doğrultuda TDÖP'nin okuma kazanımlarının sınıflara dağılımı incelendiğinde, okuma stratejilerini kullanma kazanımı dışında 1. sınıftan başlayıp devam eden bir kazanımın olmadığı tespit edilmiştir. Strateji kullanımı konusunda ders kitaplarındaki etkinliklerin de belirleyici olacağı düşünüldüğünde, her sınıfta okuma etkinliklerinde doğrudan sözcük öğretimine yönelik çalışma yapraklarının olması bu kazanımın söz varlığı ile olan ilişkisini güçlendirmektedir.

Okuma alanındaki bazı kazanımların sınıf düzeyine göre içerik ve ifade olarak değişikliğe uğradığı görülmüştür. Bu kazanımlardan sözlük kullanma ile ilgili okuma materyallerinin bölümlerine ve bilgi kaynaklarına dair 2 ayrı kazanım ifadesinin bulunduğu ve bu kazanımlardan okuma materyallerinin bölümlerine yönelik olanın 1'den 3. sınıfa kadar, bilgi kaynaklarına yönelik olanın ise 4'ten 8. sınıfa kadar devamlılık arz ettiği belirlenmiştir.

Aynı şekilde görsellerden ve bağlamdan hareketle kelime ve kelime gruplarının anlamını tahmin etmeye yönelik iki ayrı kazanımın da bulunduğu ve bu kazanımlardan görsellerden hareket ederek tahmine dayalı olanın 1'den 3. sınıfa, bağlamdan hareketle tahmine dayanan kazanımın ise 4'ten 8. sınıfa kadar devamlılık gösterdiği anlaşılmaktadır. Kelimeleri doğru telaffuz etmeye dair üç farklı kazanımın olduğu ve bunlardan kelimeleri okumaya yönelik kazanımın 1. sınıfta; vurgu, tonlama ve telaffuza uygun okuma kazanımının 2, 3 ve 4. sınıfta; noktalama işaretlerine uygun olarak okuma kazanımının ise ortaokul düzeyinde yer aldığı belirlenmiştir. Dolayısıyla kelimelerin anlamını tahmin etme, doğru telaffuz etme ve sözlük kullanma ile ilgili 1'den 8. sınıfa kadar devamlılık gösteren bir kazanım örgüsü bulunmaktadır. Bunların yanında sözcükte anlam ilişkilerine yönelik 9 farklı kazanımın da ilkokuldan ortaokul sonuna kadar birbiriyle ilişkili biçimde zorluk düzeyi artarak devam etmesi de önemli bulgulardandır. İlkokul düzeyinde şekil, sembol ve işaretlerin anlamlarına, ortaokul düzeyinde ise geçiş, bağlantı ve çıkarım ifadelerine dair kazanımlar devamlılık göstermektedir. Ayrıca 5. sınıftan itibaren kök, ek, yapım ve çekim ekleri, sözcük türleri, sözcükte yapı, fiilimsiler, anlatım bozukluklarına dair dil bilgisi kazanımları ise, söz varlığı öğretimi konusundaki temel kuralları kavratmaya yöneliktir. Söz konusu dil bilgisi kazanımları sayesinde TDÖP'nin işlev ve yapısal özelliklerden yararlanarak söz varlığını zenginleştirmeye temele aldığı ifade edilebilir. Bulgular okuma sürecinde düzeye uygun olarak görsel ve bağlamdan, anlam ilişkilerinden, dil bilgisi kurallarından söz varlığını zenginleştirme sürecinde yararlanıldığını göstermektedir. Program'da yer alan okuma kazanımlarının söz varlığı kazandırma noktasında hem anlam hem işlev özelliklerini dikkate aldığı, kapsamlı bir kazanım örgüsü ile ilk okuma aşamasından başlayarak sözcük öğretimini hedeflediği söylenebilir.

Söz varlığını zenginleştirmeye yönelik yazma kazanımları

Yazma beceri alanına yönelik kazanımlar söz varlığını zenginleştirme açısından incelenmiş, ilişkili kazanımlar tespit edilmiş ve sınıflara dağılımı Tablo 4'te gösterilmiştir:

Tablo 4: TDÖP'deki söz varlığına yönelik yazma kazanımları

Yazma Kazanımları	1. Sınıf	2. Sınıf	3. Sınıf	4. Sınıf	5. Sınıf	6. Sınıf	7. Sınıf	8. Sınıf
1. Görsellerle ilgili kelime ve cümleler yazar.	+							
2. Yazdıklarını düzenler. <i>Öğrencilerin yazdıklarını harf hatası, hece eksikliği ile yazım ve noktalama kuralları açısından gözden geçirmeleri ve düzenlemeleri sağlanır. Anlam bütünlüğünü bozan ifadelerin belirlenmesi ve düzeltilmesi sağlanır, kavramsal olarak anlatım bozukluğu konusuna değinilmez.</i>		+	+	+	+	+	+	+
3. Yazılarında eş sesli kelimeleri anlamlarına uygun kullanır.			+	+				
4. Yazdıklarında yabancı dillerden alınmış, dilimize henüz yerleşmemiş kelimelerin Türkçelerini kullanır.			+	+	+	+	+	+
5. Yazılarında kelimeleri gerçek, mecaz ve terim anlamları ile kullanır.				+				
6. Yazılarını zenginleştirmek için atasözleri, deyimler ve özdeyişler kullanır.					+	+	+	+
7. Pekiştirmeli sözcükleri doğru yazar.				+				
8. Bilgilendirici metin yazar. <i>b) Öğrenciler yeni öğrendikleri kelimeleri kullanmaya ve günlük hayattan örnekler vermeye teşvik edilir.</i>					+			

9. Hikâye edici metin yazar. b) Öğrenciler, yazım kılavuzundan yararlanmaları ve yeni öğrendikleri kelimeleri kullanmaları için teşvik edilir.	+	+	+					
10. Yazma stratejilerini uygular. ... bir metni kendi kelimeleri ile yeniden oluşturma,kelime ve kavram havuzundan seçerek yazma, ... gibi yöntem ve tekniklerin kullanılması sağlanır.	+	+	+	+	+	+	+	+
11. Yazılarında bağlaçları kuralına uygun kullanır. "de" ve "ki" bağlaçlarını doğru yazmaları sağlanır.				+				
12. Yazılarında uygun geçiş ve bağlantı ifadelerini kullanır. Ama, fakat, ancak ve lakin ifadelerini kullanmaları sağlanır. Oysaki, başka bir deyişle, özellikle, ilk olarak ve son olarak ifadelerini kullanmaları sağlanır.					+	+	+	+
13. Ek fiili işlevlerine uygun olarak kullanır.							+	
14. Yazılarında mizahi öğeler kullanır.								+
15. Fiillerin çatı özelliklerinin anlama olan katkısını kavrar. Kavram tanımlarına girilmeden anlamsal farklılıklara değinilir.								+

Tablo 4’te, TDÖP yazma alanındaki 15 kazanımın söz varlığını zenginleştirmeye yönelik olduğu görülmektedir. Yazma alanındaki bilinen ya da yeni öğrenilen sözcüklerin anlam özellik ve ilişkisine göre yazılı anlatımda kullanımına ve bu süreçte yararlı olacak dil bilgisi kurallarına dair kazanımlar kapsama alınmıştır. Zira analiz sürecinde belirlenen anahtar kavramların bulunduğu bazı kazanımların sözcük öğrenme ya da sözcüğü anlamına uygun yerde kullanmaya yönelik olmasına dikkat edilmiştir. Yazma kazanımları söz varlığı ilişkisi açısından incelenirken 2005 ilkökul, 2006 ortaokul ve 2015 TDÖP’leri yol gösterici olmuştur.

Yazma yazdırarak öğretilebilecek bir beceridir. Bu becerinin alışkanlığa dönüştürülmesinde ise, süreklilik ve birbiriyle ilişkili etkinliklerin uygulanması gereklidir. Bu bağlamda yazma kazanımlarının 1. sınıftan 8. sınıfa kadar devamlılık durumu incelendiğinde, yazma stratejilerini kullanmaya dair kazanımın 1. sınıftan 8. sınıfa kadar devamlılık gösterdiği tespit edilmiştir. Böylece öğretmen tercihi ve ders kitaplarındaki etkinliklere bağlı olarak öğrencilerin öğrendikleri sözcüklerin yazı yazma sürecinde kullanımına imkân sunan tekniklerin işe koşulabileceği düşünülebilir. Ayrıca 2. sınıftan başlayan yazdıklarını düzenlemeye ilişkin kazanımın 8. sınıfa kadar devam ettiği görülmektedir. Yabancı dillerden alınmış ve dilimize henüz yerleşmemiş kelimelerin Türkçelerini kullanmaya dair kazanım ise, 3. sınıftan ortaokul sonuna kadar devam etmektedir.

Söz varlığını zenginleştirme ile ilgili yazma kazanımlarının genel olarak ortaokul düzeyinde yoğunlaşması dikkat çekmektedir. Örneğin atasözleri, deyimler, özdeyişlere, geçiş ve bağlantı ifadelerine dair kazanımların 5. sınıftan 8. sınıfa kadar devamlılık göstermesi bunu kanıtlamaktadır. Diğer taraftan yazma kazanımları arasındaki bilgilendirici, hikâye edici metin yazma ve yazma stratejilerini kullanmaya dair kazanımlar TDÖP’nin yeni kelimeleri yazılı anlatımda kullanmayı önemseydiği şekilde açıklanabilir. İlkokul düzeyinde görsellerle ilgili kelime yazma gibi temel becerilerin kazandırılmasından sonra ortaokul düzeyinde ek fiil, çatı, bağlantı unsurları gibi dil bilgisi kurallarının ve mizahi anlatım ifadelerinin öğretilmesine dair kazanımların yer alması da düzeye göre söz varlığının güçlendirilmesine çalışıldığına işaret etmektedir.

Sonuç ve Tartışma

Uygulamada olan Türkçe Dersi Öğretim Programı'nı (2019) söz varlığını zenginleştirme açısından değerlendirmeyi amaçlayan araştırmada şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Türkçe Dersi Öğretim Programı'nın özel amaçları arasında söz varlığını zenginleştirmeye yönelik bir özel amaç ifadesinin yer aldığı tespit edilmiştir. Bu özel amaç ifadesinin ise anlama becerileri ile bilişsel ve duyuşsal gelişimle ilişkili biçimde söz varlığını zenginleştirmeyi hedeflediği görülmüştür. Kurudayıoğlu ve Soysal'ın 2015 ve öncesindeki ilkököl (2016a) ve ortaokul (2016b) TDÖP'lerini söz varlığını zenginleştirme açısından inceledikleri çalışmalarında da, 1924 Programı'nda ilkökuller için sınırlı açıklamalar olsa da, 1926, 1930, 1936, 1948, 1968, 1981, 2005, 2015 programlarında, Karadağ'a (2013) göre de 2005 ilkököl ve 2006 ortaokul programlarında söz varlığını zenginleştirmeye yönelik genel amaç veya hedef ifadelerinin yer aldığı tespit edilmiştir bu sonuçla örtüşmektedir.

TDÖP'nin dinleme / izleme, konuşma, okuma ve yazma şeklinde beceri alanlarını belirlediği görülmüştür. Özel amaçlar başlığı altındaki dil becerilerine yönelik açıklamalar, söz varlığının dört temel beceri alanı ile bütünlük içerisinde kazandırılmasının ve hayat boyu öğrenme kapsamında birer alışkanlığa dönüştürülmesinin beklendiğini işaret etmektedir.

TDÖP'de öğrenci özelliklerinden yola çıkarak aktif katılım ve iş birliği içinde farklı öğrenme yöntem ve teknolojilerinden yararlanmaya dayalı bir yaklaşım temel alınmıştır. Bu yaklaşım doğrultusunda öğrencinin sınıfa getirdiği söz varlığından hareket etme, sözcük öğrenme gereksinim ve ihtiyaçlarını, söz varlığına ilişkin kültürel farklılıklarını önemsenme, bunu sağlamak için de aktif katılımlı sözcük öğretimi etkinlikleri düzenlenme gibi temel ölçütlerin söz varlığını zenginleştirme sürecinde izleneceği anlaşılmaktadır. Yine Program'ın temel yaklaşımının ders kitapları hazırlanırken düzeye uygun metinlerin ve bu metinlerdeki yeni sözcüklerin öğretimi için yararlanılacak etkinliklerin, yöntem ve araçların seçiminde dikkate alınacağı söylenebilir. Lüle Mert'in (2013) 2006 TDÖP'deki kazanım ve etkinliklere dair çalışmasında da öğrenci merkezliliğin ve öğrenme sürecinde öğrencinin aktif katılımının önemsendiğine dair sonuçlara ulaşılmıştır araştırma ile aynı doğrultudadır. İlk okuma yazma sürecinde sözcük dil biriminin tanınması, yazılı dilde kullanılmasına dair temel kuralların öğretilmesine yer verilmektedir. Program'da *İlk Okuma Yazmaya Başlama ve İlerleme* ile *Bağımsız Okuma ve Yazma* aşamaları için belirlenmiş harften başlayıp hece, kelime ve cümleye gidiş, önce öğrencinin anlamlandırabileceği ve günlük yaşamından tanıyabileceği kelimelerin ilk okuma ve yazma eğitiminde kullanılması, yazı yazmayı eğlenceli hâle getirecek (tekerleme, mani, ninni gibi) yollara başvurulması ve doğadaki seslerin karşılık geldiği kelimelerle sözcük dağarcığının desteklenmesi gibi hususlar sözcük biriminin dil kullanımındaki yerinin tanıtılmasına öncelik verildiğinin göstergesidir. Program'da ilk okuma yazma eğitiminde yararlanılmak üzere atasözü, şiir, özdeyiş, sayışma, mâni, ninni ve tekerleme gibi türler örneklendirilmiştir. Program'ın metin biçim ve türlerine ilişkin açıklamaları içerisinde de sözcük öğretiminde eğlenceli bir ortam sunacak ve bir öğretim yöntemi olarak yer yer kullanılacak mâni, ninni, şarkı, türkü, sayışmaca, bilmece, tekerleme, karikatür, fıkra, destan, efsane, masal gibi türlere yer verilmiştir. Ayrıca bu türler içerisinde söz varlığının gelişimine bağlı olarak öğrencinin karşılaşması beklenen atasözü, deyim ve kalıp ifadeleri içerecek özlü sözlerin de olması dikkat çekmektedir. Yine ders kitaplarına alınacak metinlerin nitelikleri arasındaki yazara bağlı ve dönemsel söyleyiş farklılıklarının korunması hususu da söz varlığı öğelerinin farklı kullanımlarının örneklendirilmesi ile öğrencinin anlam dünyasının

zenginleştirilmesine hizmet etmektedir. Ayrıca Türkçenin dönemsel söyleniş özelliklerinden kaynaklı yazım farklılıklarının hata olarak değerlendirilemeyeceği, bu tür kullanımlardan dipnot verilerek öğretim amaçlı yararlanılması önerilmektedir. Dolayısıyla sözlü kültüre ait ürün ve türlerin Türkçe dersinde kullanılması önemsenmektedir. Konuyla ilgili olarak Baş (2012) 2006 Türkçe Dersi Öğretimi Programı'nda sözlü dilde yaşayan ve sözlü kültür ürünlerinde geçen söz varlığına dair açıklamalara yer verilmemesini eleştirmektedir. 2019 TDÖP'de sözlü kültür ürünlerine ilişkin söz varlığı ve söylenişin, zikredilen bulgular doğrultusunda, önemsendiği söylenebilir. Ancak kazanımlar arasında bu tür durumlarla karşılaşıldığında neler yapılacağına dair bir planlamaya rastlanamamaktadır. Ayrıca metinlerin sahip olması gereken nitelikler arasında yukarıda bahsedilen dönemsel söyleniş hususu dışında metinlerin sahip olması gereken söz varlığı özelliklerine değinilmemesi de bir eksiklik olarak değerlendirilmektedir.

TDÖP'nin tema ve konu önerileri içerisinde *Okuma Kültürü* temasına bağlı konular arasında 'Sözlük Kültürü'nün yer aldığı tespit edilmiştir. Sözlük kültürünün bir alt tema ya da konu önerisi olarak Program'da sunulması, söz varlığını zenginleştirmenin ve bunun için başvurulacak kaynakların doğrudan işlenecek bir içerik olarak görüldüğünü kanıtlamaktadır. Bunların yanında Program'daki temalara bağlı konu önerileri de söz varlığını zenginleştirme için birer çerçeve / yaşam alanı oluşturmaktadır. Sözü edilen temalar "dil doğal bir ortamda öğretilmeli" (Kavcar, Oğuzkan ve Sever, 1998) ilkesinin gerçekleştirilmesi için gereklidir. 1924'ten 2015 yılına kadar uygulanmış olan öğretim programlarında olmayan ve konuyla ilgili araştırmalarda eksiklik olarak görülen düzeye göre hazırlanmış temel kelime listeleri 2019 Programı'nda da bulunmamaktadır. Nitekim ilgili araştırmalarda (Kurudayıoğlu ve Soysal, 2016a, 2016b; Karadağ, 2013; Bağcı Ayrancı ve Mutlu, 2017) temel kelime listelerinin oluşturulması ve programda yer verilmesi başat bir öneri olarak sunulmuştur.

Türkçe Dersi Öğretim Programı'nın beceri alanlarına yönelik kazanımları söz varlığını zenginleştirme açısından incelendiğinde; dinleme / izleme alanında 2, konuşma alanında 5, okuma alanında 33 ve yazma alanında 15 kazanımın söz varlığını zenginleştirmeye yönelik olduğu tespit edilmiştir. Lüle Mert'in (2013) 2006 ortaokul TDÖP üzerine yaptığı araştırmasında, ilgili programda söz varlığını geliştirmeye yönelik sadece 18 kazanımın yer aldığı belirlenmiştir. Bu tespite ulaşılmada ilgili programda öğrenme alanları için belirlenmiş söz varlığını zenginleştirme özel amaç ifadesine bağlı kazanımlardan hareket edilmesinin ve sınıflara göre ayrı kazanımlar belirlenmemesinin etkili olduğu söylenebilir. İncelenen 2019 TDÖP'de ise, sadece okuma öğrenme alanı Söz Varlığı alt başlığında 6, 7 ve 8. sınıflar için 25 kazanımın yer aldığı görülmektedir. Bu kazanımlar arasında tekrarlananlar olsa da birçoğunun ya kazanım ifadesi ya da açıklamasında değişiklikler gözlenmektedir. Kurudayıoğlu ve Soysal'ın (2016a, 2016b) konuyla ilgili araştırmalarında da söz varlığını zenginleştirmeye yönelik kazanımların okuma ve yazma (dil bilgisi kazanımları da dâhil edilerek) öğrenme alanlarında yoğunlaştığı görülmüştür. Ancak Kurudayıoğlu ve Soysal'ın (2016a, 2016b) ve Karadağ'ın (2012) önceki programlarda tespit ettiği söz varlığını zenginleştirme ile ilgili bazı kazanımların 2019 TDÖP'de olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Zira Karadağ'ın araştırmasında 2005 yılında uygulamaya konulan ve 2009'da güncellenen ilkokul programının dinleme kazanımlarından 6'sının, konuşmada 5'inin, okumada (görsel okuma - sunu ile birlikte) 13'ünün ve yazma alanında ise 7'sinin; aynı araştırmada ortaokul kademesinde dinleme kazanımlarından 8'inin, konuşmada 7'sinin, okumada 7'sinin ve yazma alanında ise 3'ünün söz varlığını geliştirmeye yönelik olduğu tespit edilmiştir. 2006 ortaokul TDÖP'de dil bilgisi -2015, 2017 ve 2019 programlarından farklı olarak- ayrı bir öğrenme alanı olarak yapılandırılmıştır ve söz

varlığı ile ilişkili 40 kazanımın bulunduğu ilgili araştırmada ifade edilmiştir. Kurdayıoğlu ve Soysal'ın (2016a, 2016b) ilgili araştırmalarında 2015 TDÖP'de dinleme ve konuşmanın birleştirilmesiyle oluşturulan sözlü iletişim alanı kazanımları arasında ilkokul ve ortaokulda 3'er kazanımın; okuma alanında ise ilkokul düzeyi için 19, ortaokul için ise 15 kazanımın, yazma alanında ise ilkokul düzeyi için 2, ortaokul için 9 ayrı kazanımın söz varlığını geliştirmeye yönelik olduğu tespit edilmiştir. Arı'nın (2017) 2017 TDÖP okuma kazanımlarını eleştirel olarak değerlendirdiği araştırmada ise, 2017 Programı'nın okuma alanındaki 25 kazanımın söz varlığını zenginleştirmeye yönelik olduğu, ayrı bir başlık altında programda yer verildiği ifade edilmiştir. Programlardaki dağılımını destekler şekilde Gündoğdu'nun (2012) ders kitaplarındaki sözcük öğretimi etkinliklerini incelediği çalışmasında da, sözcük öğretimi etkinliklerinin yazma ve okuma alanında yoğunlaştığı görülmüştür. Araştırma sonuçlarıyla ilgili diğer tespitler birlikte değerlendirildiğinde, 2019 TDÖP'nin söz varlığını zenginleştirmeye yönelik dinleme / izleme kazanımlarında bir azalışın olduğu söylenebilir. Nitekim 2005 ilkokul TDÖP'nin dinleme alanındaki *dinlediklerindeki gerçek, mecaz, eş, zıt anlamlı kelimelere ve duygusal, abartılı sözlere* dair kazanımlar, 2006 ortaokul TDÖP'deki *dinlediklerindeki / izlediklerindeki anahtar kelimeleri fark etme, anlam ilişkilerini kavrama, dinlediklerinde geçen deyim ve atasözlerini cümle içinde kullanma, yeni öğrendiği kelimelerden sözlük oluşturma, tekerleme, sayısmaca, bilmece ve yanıltmacaları ezberleme / kullanmaya* dair kazanımlar 2019 TDÖP'de yer almamaktadır. Bu açıdan dinleme / izleme alanındaki söz varlığını zenginleştirme kazanımlarının eksik olduğu, başta okuma alanı ve diğer becerilerle eş güdüm sergileyemeyeceği ifade edilebilir. Konuşma kazanımları arasında ise, 2006 TDÖP'de hazırlıklı konuşmaya dair kazanımlar atasözü, deyim ve söz sanatlarını kullanma şeklinde kazanım içerirken 2019 TDÖP'de bu yönde söz varlığına dair bir açıklamanın yer almaması dikkat çekmektedir. Okuma alanında *söz varlığı* başlığı altında kazanımların belirlenmesi ve diğer ilgili kazanımlar ile kazanım açıklamalarında söz varlığı unsurlarına dair açık ifadelerin olması 2019 TDÖP'nin 2005 sonrasındaki programlarla benzerlik taşıyan özelliklerindedir. Yazma alanındaki yeni öğrenilen kelimelerin anlatımda kullanılması, anlam özellikleri ve atasözü, deyim, özdeyişlere yer verilmesi, yabancı dillerden kelimeler yerine Türkçelerinin kullanılması ve bağlantı ifadelerine dair kazanımlar da 2005 sonrası programlarda gözlenmektedir.

Dil becerileri, eş güdüm ve bütünlük içerisinde geliştirilmelidir. Nitekim okuma ve yazma ile dinleme ve konuşma becerilerinin yerleşik alışkanlığa dönüştürülmesinde bu ilkeye göre yürütülen öğrenme faaliyetleri belirleyicidir. Bu bağlamda, TDÖP'nin söz varlığını zenginleştirmeye yönelik kazanımlarının eş güdüm, karşılıklılık ve süreklilik ilişkisini ortaya koymak amacıyla 1. sınıftan 8. sınıfa kadar devamlılık durumu incelenmiştir. Bu doğrultuda, dinleme / izleme alanındaki dinlenen / izlenen metinlerde karşılaşılan yeni kelimelerin anlamını tahmin etmeye yönelik kazanımın 3. sınıftan, dinleme yöntem ve tekniklerine başvurmaya dair strateji kazanımının ise 1. sınıfta başlayarak ortaokul sonuna kadar; konuşma kazanımlarından ise yeni öğrenilen kelimeleri konuşmada kullanmaya ve konuşma stratejilerinden yararlanmaya dair kazanımların 1. sınıfta, ayrıca yabancı kelimelerin Türkçe karşılıklarını kullanmaya dair kazanımın ise 3. sınıfta başlayıp 8. sınıfa kadar devamlılık gösterdiği tespit edilmiştir.

Okuma kazanımları arasındaki okuma materyallerini tanıtmaya ve bilgi kaynaklarını kullanmaya, kelimenin anlamını tahmin etmeye ve doğru telaffuz etmeye yönelik kazanımların 1. sınıftan ortaokul sonuna kadar kazanım ifadelerinde bazı değişiklikler yapılarak devamlılık gösterdiği belirlenmiştir. Yine Program'da birden fazla kazanımla yer bulmuş olan sözcükte anlam ilişkilerine dair kazanımların da 1. sınıftan ortaokul sonuna kadar giderek artan bir işlev

ve ağırlıkla devam etmesi dikkat çekmektedir. Deniz ve arkadaşlarının (2019) Türkçe ders kitaplarında okuma kazanımlarının dağılımına dair araştırmasında, incelenen ders kitaplarında kelime ve kelime gruplarının anlamını tahmin etme kazanımına yeterince yer verildiğinin tespit edilmesi yukarıdaki sonuçla örtüşmektedir. Ancak aynı çalışmada bilgi kaynaklarının etkili kullanımı, geçiş ve bağlantı ifadelerine dair kazanımlara yeterince yer verilmediğinin tespit edilmesi çalışmadaki kazanım dağılımının ders kitaplarına yeterince yansımadığını göstermektedir. Kelimenin anlamını tahmin etme, anlam ilişkilerini kavrama, şekil, sembol ve işaretlerin anlamlarına dair kazanımlar ilköğretimde; anlam özellikleri, atasözü, deyim ve özdeyişlere, geçiş, bağlantı ve çıkarım ifadelerine ayrıca dil bilgisi kurallarına dair kazanımlar ise ortaokul düzeyinde görülmektedir. Bu sonuç, TDÖP’de okuma sürecinde anlamı tahmin etme ve sözlüğü tanıma ile başlayan ve ortaokul sonuna kadar mecaz, terim anlam, atasözü, deyim ve özdeyişlerin, bağlantı ifadelerinin ve dil bilgisi kurallarının kavratılması ile zenginleşen bir söz varlığı öğretiminin önemsendiğine işaret etmektedir. Arı’nın (2017) okuma kazanımlarına dair araştırmasında, söz varlığı başlığı altında verilen kazanımların kelime ve anlam bilgisi konuları ile dil bilgisi konularını birlikte ele aldığı belirtilmektedir. Bu değerlendirme okuma kazanımları arasındaki ilişkiye dair ulaşılan sonuçları desteklemektedir. Yazma kazanımlarından yazma stratejilerini kullanmaya dair kazanımın 1. sınıftan, yazdıklarını düzenlemeye yönelik kazanımın ise 2. sınıftan, yabancı kelimelerin Türkçe karşılıklarını kullanma ile ilgili kazanımın ise 3. sınıftan başlayıp ortaokul sonuna kadar devamlılık gösterdiği belirlenmiştir. Bunlarla birlikte, beceri alanları arasında yeni öğrenilen kelimelerin anlamını tahmin etme ve anlatımda kullanma, strateji, yöntem ve tekniklere başvurma, geçiş ve bağlantı ifadeleri ve yabancı kelimelerin yerine Türkçelerinin kullanılması gibi kazanımlar açısından bir eş güdüm ve karşılıklılık ilişkisinin olduğu söylenebilir. Atasözü, deyim ve özdeyişleri kavrama ve kullanma, anlam ilişkileri açısından ise okuma ve yazma arasında bu ilişkinin gözlemlendiği de eklenebilir.

Söz varlığını zenginleştirmeye yönelik kazanımlardan dinleme alanında 2’sinin, konuşma ve yazma alanında 3’ünün ve okuma alanında ise 4’ünün birden fazla sınıf düzeyinde devamlılık göstermesi, sözcük öğrenmeye dair basit ancak yaygınlık arz eden unsurların ilköğretimden ortaokul sonuna kadar sürdürüldüğünü ve alışkanlığa dönüştürülmeye çalışıldığını kanıtlamaktadır. Sözlük kullanmaya dair okuma alanındaki kazanım ve açıklamalar bu sonucu örneklemektedir. Maden ve Demir’in (2019) konuyla ilgili araştırmasında ulaşılan sonuçlara dayanılarak 2005 ve sonrasındaki TDÖP’lerde sözlük kullanmaya daha yoğun biçimde yer verildiği ifade edilmektedir. Türkçe öğretim programları ile ilgili Karadağ’ın (2012) anlama, Güzel ve Karadağ’ın (2013) anlatma kazanımları üzerine yaptığı çalışmalarda kazanımlar arasında yeterli ilişkinin olmadığına dair ulaşılan sonuçları açıklamada yol göstericidir. Nitekim ilgili çalışmalarda öğrenme alanlarında ortak olan bazı kazanımların işe vuruğu olmadığı ve tekrardan öteye gidemediği, bu durumun ekonomik olmadığı ve sarmallığa aykırı olduğu vurgulanmaktadır. Bu değerlendirmeye koşut biçimde kazanımların devamlılığına dair ulaşılan sonuçlarda, üst sınıflarda salt tekrar edilmeyen ancak düzeye göre kazanım ve açıklama ifadelerinde değişiklikten öteye geçemeyen hedef ifadelerine yer verildiği görülmektedir. Buna karşın sözcükte anlam ilişkilerine dair kazanımların zıt anlamla başlayıp eş anlam, sestelik, mecaz ve terim anlamla ortaokula ulaşması ve bu seviyede atasözü, deyim ve özdeyişlere yönelik kazanımların verilmesi sözcük öğretimi açısından önemlidir. Zira söz varlığı unsurlarının çözülebilmesi için önceki düzeyde temel oluşturabilecek anlam özelliklerinin kazanımlarda yer bulması beklenir. Karadağ (2012) da 2006 TDÖP kazanımlarında bu açıdan

eksiklik olduğunu tespit etmiş ve anlamı bilinmeyen söz varlığı unsurlarının çözümüne işaret edecek kazanımların oluşturulması gerektiğini ifade etmiştir.

Kazanımlara ilişkin sonuçlardan yola çıkarak TDÖP’de; dinleme / izleme eğitimi sürecinde anlamı tahmin etme ve bunun için farklı stratejilerden yararlanma; konuşma sürecinde yeni öğrenilen kelimeleri, belirli ifade kalıplarını ve konuşma stratejilerini, yabancı kelimelerin Türkçelerini, geçiş ve bağlantı ifadelerini sözlü iletişimde kullandırma; okuma sürecinde görsel ve bağlamdan, anlam ilişkilerinden ve dil bilgisi kurallarından yararlanma ve yazma eğitimi sürecinde ise genel olarak ortaokul düzeyinde yoğunlaşarak yeni öğrenilen kelimeleri yazılı anlatımda kullandırma ve ilkokul düzeyinde temel becerileri ortaokul düzeyinde ise daha üst düzey bilgi ve beceri gerektiren kazanımlar ile söz varlığının zenginleştirilmesine çalışıldığı ifade edilebilir.

Araştırma sonucunda, Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda söz varlığını zenginleştirmeye dair bir özel amaç ifadesinin belirlendiği, Program’ın temel yaklaşımının söz varlığı öğretiminde öğrenci merkezli ve aktif katılımlı bir süreci beraberinde getirdiği, ilk okuma ve yazma aşamasında sözcük dil biriminin tanınmasına ve yazılı dilde kullanılmasına dair açıklamalara yer verildiği, önerilen temalar içerisinde sözlük kültürü şeklinde bir tema / konu önerisinin bulunduğu tespit edilmiştir. Söz varlığını zenginleştirmeye yönelik tüm beceri alanlarında kazanımların yer aldığı, ancak ilgili kazanımların daha çok okuma ve yazma öğrenme alanlarında yoğunlaştığı görülmüştür. Ayrıca dinleme / izleme alanındaki kazanımların daha önceki programlara göre az olduğu ve diğer beceri alanları ile eş güdüm sağlama açısından eksiklik oluşturacağı ifade edilebilir. Bunun yanında her öğrenme alanında söz varlığını zenginleştirme ile ilgili ilkokuldan ortaokul sonuna kadar devamlılık gösteren kazanımların bulunması da araştırmanın önemli sonuçlarından.

Öneriler

Araştırma sonuçlarından hareketle aşağıdaki öneriler sunulabilir:

- 1) Dinleme / izleme beceri alanında söz varlığını geliştirmeye yönelik yeni kazanımlara ihtiyaç vardır.
- 2) Dinleme / izleme ve konuşma öğrenme alanlarındaki kazanımların söz varlığına olacak katkısı gözden geçirilerek, kazanım ifadeleri ve açıklamalarında değişikliğe gidilebilir. Böylece bu öğrenme alanlarında daha fazla sayıda ve değişik kazanımların söz varlığını zenginleştirme ile ilişkisi kurulabilir.
- 3) Okuma ve dinleme / izleme dışındaki öğrenme alanlarında sözlüklerden yararlanmaya yönelik kazanım veya açıklama ifadelerine yer verilebilir.
- 4) Programın öğrenme öğretme sürecine dair açıklamalar yapılırken söz varlığı öğretiminde dikkate alınacak ilkeler, araç ve yöntemlerden bahsedilebilir.
- 5) Söz varlığını zenginleştirme sürecinde sözlü ve yazılı dildeki örnek dil kullanımlarından tüm öğrenme alanlarında yararlanılabilir.
- 6) Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda düzeye yönelik temel kelime listelerine yer verilebilir.

7) Ders kitaplarındaki metinlere dair nitelikler arasında metinlerin sahip olması gereken söz varlığı unsurları için düzeye görelilik, derinlik-genişlik-ağırlık ve temayla ilişki gibi yönlerle dair açık ölçütlere yer verilebilir.

Kaynaklar

- Arı, G. ve Keskin, H. K. (2016). Türkçe dersi (1-8. sınıflar) öğretim programı okuma öğrenme alanındaki kazanımlarla ilgili eleştirel bir değerlendirme. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 32, 144-169.
- Arı, G. (2017). Türkçe Dersi Öğretim Programı'ndaki (ortaokul) okuma kazanımlarının değerlendirilmesi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 5(4), 685-703.
- Bağcı Ayrancı, B. ve Mutlu, H. H. (2017). 2006, 2015 ve 2017 Türkçe dersi öğretim programlarının karşılaştırılması. *International Journal of Language Academy*, 5(7-December), 119-130.
- Balcı, A. (2005). *Sosyal bilimlerde araştırma*. Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Baş, B. (2006). *1985-2005 yılları arasında çocuk edebiyatı sahasında yazılmış tahkiyeli metinlerin söz varlığı üzerine bir araştırma*. Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Baş, B. (2012). İlköğretim Türkçe programına sözlü ve yazılı kültür temelli bir eleştiri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 20(1), 271-290.
- Başkan, A. (2019). Kelime bilgisi ve dil bilgisi düzeyinin yedinci sınıf öğrencilerinin yazma becerisi ile ilişkisi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 8(2), 965-982.
- Beyreli, L., Çetindağ, Z. ve Celepoğlu, A. (2005). *Yazılı ve sözlü anlatım*. Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Bilgin, N. (2006). *Sosyal bilimlerde içerik analizi*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Demirel, Ö. (2006). *Kuramdan uygulamaya eğitimde program geliştirme*. Ankara: PegemA Yayınları.
- Deniz, K., Tarakcı, R. ve Karagöl, E. (2019). Okuma kazanımları açısından ortaokul Türkçe ders kitapları. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 7(3), 688-708.
- Ekiz, D. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Gündoğdu, A. E. (2012). İlköğretim altıncı sınıf Türkçe dersi sözcük öğretimi etkinliklerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 1(1), 201-217.
- Güzel, A. ve Karadağ, Ö. (2013). Anlatma becerileri açısından Türkçe dersi öğretim programı (6, 7, 8. sınıflar)'na eleştirel bir bakış. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 1(1), 45-52.
- Karadağ, Ö. (2012). Anlama becerileri açısından Türkçe dersi öğretim programı (6, 7, 8. sınıflar)'na eleştirel bir bakış. *CÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 36(1), 97-110.
- Karadağ, Ö. (2013). *Kelime öğretimi*. İstanbul: Kriter Yayınları.
- Karatay, H. (2007). Kelime öğretimi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 27(I), 141-153.
- Kavcar, C, Oğuzkan, F. ve Sever, S. (1998). *Türkçe öğretimi*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Korkmaz, Z. (1992). *Grammer terimleri sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.

- Kurudayıoğlu, M. ve Soysal, T. (2016a). Cumhuriyet dönemi ilkököl Türkçe dersi öğretim programlarının söz varlığının geliştirilmesi açısından incelenmesi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 4(4), 559-598.
- Kurudayıoğlu, M. ve Soysal, T. (2016b). Cumhuriyet dönemi ortaokul Türkçe dersi öğretim programlarının söz varlığının geliştirilmesi açısından incelenmesi. *Millî Eğitim Dergisi Söz Varlığı Özel Sayısı*, 45(210), 115-140.
- Lüle Mert, E. (2013). İlköğretim Türkçe programı ile Türkçe çalışma kitaplarındaki kazanım ve etkinliklerin sözcük öğretimi açısından değerlendirilmesi. *Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi*, 2(5), 13-31.
- Maden, S. ve Demir, R. (2019). Ortaokul Türkçe dersi öğretim programlarında sözlük kullanma alışkanlığı kazandırmaya dair tespitler. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(2), 419-436.
- Marvasti, A.B. (2004). *Qualitative research in sociology*. London: Sage Publications Ltd.
- Merriam, S. (1998). *Qualitative research and case study applications in education. Revised and expanded from case study research in education*. USA: JB Printing.
- Millî Eğitim Bakanlığı (2005). *İlköğretim Türkçe dersi (1-5. Sınıflar) öğretim programı*. Ankara: MEB Yayınları.
- Millî Eğitim Bakanlığı (2006). *İlköğretim Türkçe dersi (6, 7, 8. Sınıflar) öğretim programı*. Ankara: MEB Yayınları.
- Millî Eğitim Bakanlığı (2015). *İlköğretim Türkçe dersi (1-8. Sınıflar) öğretim programı*. Ankara: MEB Yayınları.
- Millî Eğitim Bakanlığı (2017). *İlköğretim Türkçe dersi öğretim programı (ilkokul ve ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflar)*. Ankara: Millî Eğitim.
- Millî Eğitim Bakanlığı (2019). *Türkçe dersi öğretim programı (İlkokul ve ortaokul 1, 2,3, 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflar)*. Ankara: MEB Yayınları. 01.04.2020 tarihinde <http://mufredat.meb.gov.tr/Programlar.aspx> adresinden erişilmiştir.
- Onan, B. (2013). *Dil eğitiminin temel kavramları*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Özbay, M. ve Melanlioğlu, D. (2008). Türkçe eğitiminde kelime hazinesinin önemi. *Yüzyüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(1), 30-45.
- Sever, S. (2000). *Türkçe öğretimi ve tam öğrenme*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Türk Dil Kurumu (2005). *Türkçe sözlük*. 10 baskı. Ankara: TDK Yayınları.
- Vardar, B. (2002). *Açıklamalı dilbilim terimleri sözlüğü*. (1. baskı). İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Yıldırım, A. (1999). Nitel araştırma yöntemlerinin temel özellikleri ve eğitim araştırmalarındaki yeri ve önemi. *Eğitim ve Bilim*, 23(112), 7-17.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.

Extended Abstract

Words are important for human language, thought and cultural development. Some concepts are used for words that people know and store in their memory. Vocabulary is a concept used for the whole of words that an individual has and can use. Vocabulary is related to concepts such as personalized word treasure but is more extensive. Word teaching and enrichment of vocabulary is very important and must be taken seriously. Therefore, learning new and various words is emphasized in language education process. Vocabulary plays a major role in the correct and effective use of comprehension and expression skills. The basics of vocabulary are laid in the family in the preschool period. It is then developed systematically during the school period. The development of language skills and vocabulary are closely related. As the vocabulary develops, listening, speaking, reading and writing also improve. Therefore, the development of language skills means the development of vocabulary. In addition, vocabulary affects not only language skills, but also Turkish education, and success in all educational life. Undoubtedly, Turkish teaching and vocabulary development should be planned according to scientific criteria. The activities for the development of language skills in Turkish teaching are planned with curriculums.

Turkish Course Curriculum provides teachers with guidance and planning for teaching activities about the enrichment of vocabulary. Therefore, it is important to prepare the program according to scientific rules on teaching vocabulary. When the related literature is analyzed, it is seen that the Turkish course curriculums prepared until 2015 were examined in terms of the enrichment of vocabulary. However, the curriculums prepared after 2015 has not been studied. It has been determined that the studies related to the subject have examined the primary and middle school parts separately. However, today's Turkish Course Curriculum includes primary and middle school classes. A single curriculum is implemented. There is also no research examining primary and middle school vocabulary objectives together. In this context, it was thought that it would be beneficial to reveal features about the enrichment of vocabulary of 2019 Turkish Course Curriculum.

In the research, it is aimed to evaluate the Turkish Course Curriculum in terms of the enrichment of vocabulary. In order to achieve this goal, the explanations and objectives of the Turkish Course Curriculum regarding the general objectives, approach, learning teaching process were examined. The research was carried out in accordance with the qualitative approach. The research aims to present an existing situation in its natural environment with integrity. Therefore, it is suitable for qualitative approach. The data source of the research is the Turkish Course Curriculum (Primary and Middle School 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 and 8th Grades) updated in 2019. Data related to Turkish Course Curriculum was collected by document analysis technique. In the analysis of the data, the general objectives, approach, explanation and language skill objectives regarding the vocabulary in the curriculum were determined. The identified items were classified according to general objectives, explanations and language skill objectives. The data obtained were subjected to descriptive and content analysis.

As a result of the research, it was determined that there is a general- objectives statement about enrichment the vocabulary in Turkish Course Curriculum. The approach applied in the curriculum requires a student-centered and active participation-based process in vocabulary teaching. A theme / topic in the form of a dictionary culture has been proposed within the theme and topic suggestions. There are objectives in all language arts / skills to enrich of vocabulary. However, it was observed that the related objectives were mostly concentrated in the skills of reading and writing learning. In addition, it is also important to that find objectives related to enrichment of the vocabulary continue from primary school to the end of middle school. It is concluded that the objectives related to enrichment of vocabulary show a balanced distribution to the classes in terms of vocabulary, meaning relations and grammar rules. Also, it has been determined that the objectives in the Turkish curriculum take into account both meaning and function features in order to enrichment of vocabulary and target a planned teaching starting from the comprehensive objectives pattern. Based on the results of the research, suggestions regarding the objectives in the curriculum and word lists were presented.